

Iconische huizen in Nederland

Pierre Cuypers grootmeester van de neogotiek

Natascha Drabbe neemt ons een jaar lang mee naar de meest iconische huizen in Nederland. We starten met het woonhuis van Pierre Cuypers, de belangrijkste vertegenwoordiger van de neogotiek in de negentiende eeuw. Zijn woning in Roermond werd in 2011 omgedoopt tot Cuypershuis. Het museum beheert topstukken die afkomstig zijn van Pierre Cuypers én objecten die gemaakt of gebruikt werden in de ateliers.

NATASCHA DRABBE

Natascha Drabbe, architectuurhistoricus en bewoner van het vermaarde Van Schijndelhuys in Utrecht is directeur en oprichter van Iconic Houses, een internationaal netwerk van eigenaren en beheerders van architectonisch bijzondere huizen uit de twintigste eeuw die de instandhouding van modern erfgoed nastreven. De website iconichouses.org geeft een overzicht van de inmiddels ruim honderdvijftig aangesloten moderne museum- en privéwoningen, waarvan liefst twintig in Nederland. De huizen zijn (op afspraak) te bezoeken; in sommige mag zelfs (langdurig) overnacht worden.

Op 3 maart 2021 was het honderd jaar geleden dat P.J.H. Cuypers overleed. Dat Cuypers zijn wortels in Roermond had, is niet zo heel erg bekend. Je associeert hem eerder met Amsterdam, waar zijn twee bekendste werken staan: het Rijksmuseum (1876-1885) en het Centraal Station (1881-1889). Cuypers was echter in de eerste plaats een architect van kerken. Hij ontwierp er meer dan honderd, waarvan er ongeveer zeventig werden gebouwd. Naast het feit dat hij een succesvol architect was, was hij ook projectontwikkelaar en rond de vorige eeuwwisseling Rijksbouwmeester.

Vereerd en verketterd

Tijdens mijn studie kunstgeschiedenis werd er wat smalend over de negentiende eeuw gedaan en dus ook over Cuypers als grootmeester van de neogotiek. Dat was maar regressief en niet vernieuwend. Door zijn leven en werk zijn veel rode draden te trekken, zoals het benadrukken van het belang van het ambacht, de voorkeur voor rationale, neogotische architectuur en het nastreven van een totaal-kunstwerk. Eén kenmerk overheerst in zijn oeuvre: het streven naar schoonheid. Cuypers combineerde kleuren, patronen en ornamenten naar hartenlust. Dit soort verfraaiingen werden in zijn tijd op prijs gesteld, maar in de loop van de twintigste eeuw steeds meer verafschuld. Sommige niet-katholieken vonden dat hij met zijn architectuur Nederland terugvoerde naar de 'donkere middeleeuwen'.

Pierre Cuypers, glasnegatief. Collectie Cuypershuis.

Recent is het oeuvre van Cuypers geherwaardeerd. Sinds de opening van het Cuypershuis in Roermond in 2011 en de heropening van 'zijn' Rijksmuseum in 2013 staat Pierre Cuypers weer volop in de belangstelling. In de nieuwe vaste presentatie in het Cuypershuis kijk je als bezoeker als het ware mee over de schouder van de beroemde architect om te ontdekken hoe hij zijn ongelooflijke oeuvre tot stand heeft weten te brengen. Niet alleen zijn persoon en karakter komen er naar voren. Ook is er volop aandacht voor zijn ambitieuze drang naar vernieuwing, zijn inspiratiebronnen en de nadruk op het ambacht.

Levensloop

Petrus Josephus Hubertus Cuypers wordt op 16 mei 1827 geboren in Roermond als negende en jongste kind van Joannes Hubertus Cuypers en Maria Joanna Bex. Hij groeit op in zijn geboortestad en gaat daar naar het Stedelijk College. Op zeventienjarige leeftijd vertrekt hij naar Antwerpen om aan de

Kunstacademie architectuur te studeren. Cuypers is een goede leerling en in 1849 slaagt hij en behaalt de Prix d'Excellence. Hij keert terug naar Roermond en krijgt daar zijn eerste grote opdracht: de restauratie van de Munsterkerk. Hij wordt dan ook benoemd tot stadsarchitect. In Antwerpen ontmoet Cuypers tijdens de studietijd zijn eerste echtgenote, de Antwerpse Rosalia Vandevin. In 1850 trouwen ze en ze krijgen twee dochters. Rosalia overlijdt aan tuberculose, net als hun tweede dochter. In 1859 hertrouwt Cuypers met Antoinette Alberdingk Thijm. Met haar krijgt hij twee zonen en drie dochters. Zijn zoon Joseph en later kleinzoon Pierre jr. worden net als hun (groot) vader architect. Op drieënnegentigjarige leeftijd overlijdt Pierre Cuypers in Roermond. Cuypers' invloed is nog steeds op veel plekken in de Roermondse binnenstad terug te zien. Zo vind je zijn standbeeld bij de Munsterkerk op het Munsterplein en is er een Cuyperswandeling uitgezet die langs de bekende en minder bekende bouwwerken van de architect voert.

Sinds september 2021 is het Cuypershuis in Roermond aangesloten bij het Iconic Houses Network.

Pierre Cuypers staat weer volop in de belangstelling

Pierre Cuypers samen met zijn medewerkers in de werkplaats.
Collectie Cuypershuis.

Ambachtelijk vakmanschap staat voorop

Huis en werkplaats

In 1853, op vijftientigjarige leeftijd, ontwerpt en bouwt Pierre Cuypers een opvallend symmetrisch gebouw aan de rand van zijn woonplaats Roermond. Het is niet alleen het woonhuis voor zijn eigen familie, maar er is ook genoeg ruimte voor ateliers. Het is een uniek complex, waarin hij woont en met zijn vele werknemers werkt. In dit 'fabriekshuis' heeft Cuypers zijn ideeën goed vorm kunnen geven. Het neogotische gebouw is een staalkaart van wat hij als architect wil en kan en een pronkstuk van zijn artistieke opvattingen. Zijn visitekaartje is een vernieuwende mengeling van de traditionele baksteenbouw (zijn favoriete bouw materiaal) en de internationale, Engels geïnspireerde gotiek. De sobere gevels

van de werkplaatsen flankeren de centrale, meer gedecoreerde, gevels van de woonruimten die met tegeltableaus en standbeelden verfraaid zijn. Dit wordt gezien als toonbeeld van Cuypers' bouwdecoraties. Cuypers ontwierp niet alleen gebouwen, maar ook complete interieurs. In de werkplaatsen bij zijn huis realiseerden zijn medewerkers al deze ontwerpen voor sculpturen, schilderijen en meubels met de hand. Het woongedeelte was ingedeeld naar moderne negentiende-eeuwse inzichten. Het was een groot herenhuis, voorzien van alle comfort. In de tuin was een beeldengalerij en een houtloods, waar het hout dat voor de productie van beelden en meubelen nodig was, opgeslagen en te drogen lag.

Schoonheid als passie

Vanaf maart 2022 staan tijdens een expositie in het Cuypershuis de decoratieve elementen in het interieur centraal: van Cuypers tot en met die van hedendaagse ontwerpers als Christie van der Haak. Welke uitingen waren kenmerkend voor Cuypers en zijn tijdgenoten? En hoe worden decoratieve patronen en ornamenten tegenwoordig toegepast? De tentoonstelling loopt tot januari 2023. www.cuypershuisroermond.nl

Vakmanschap

Vanuit zijn werkplaatsen levert Cuypers talloze kunstvoorwerpen, beelden, ornamenten en altaren over de hele wereld. Bestellingen komen binnen aan de hand van een uitgebreide catalogus en er wordt bijna aan de lopende band gefabriceerd. Dit alles zo'n anderhalve eeuw geleden, in een tijd waar hij als groot ondernemer zorgt voor werkgelegenheid in zijn stad. Ambachtelijk vakmanschap staat daarbij voorop. In de vroege periode van zijn carrière ontwerpt Cuypers een serie beschilderde neogotische meubels. Ze zijn geënt op de middeleeuwen en tonen een groot vakmanschap. De details zijn fraai en verrassend. Ook is hij de ontwerper van de troon, waarop de koning elk jaar tijdens Prinsjesdag de troonrede uitsprekt. Deze troon stamt uit 1904.

Vondelstraat

Als er één straat in Amsterdam is die met Cuypers' naam verbonden kan worden, is het wel de Vondelstraat. Blikvanger van deze grotendeels door Cuypers zelf ontwikkelde straat is de Vondelkerk. Sinds 1881 woonde de architect aan de Vondelstraat 77 in de linkerhelft van een door hemzelf ontworpen dubbele villa met de naam *Oud Leyerhoven*. Aan de voorgevel laat hij tegeltableaus aanbrengen naar het ontwerp van de schilder George Sturm. De begeleidende onderschriften van Alberdingk Thijm relativiseren de kritiek die prominente kunstenaars als Cuypers in de loop van hun carrière onvermijdelijk moesten incasseren: *'Jan bedenckt et / Piet volbrenght et / Claesgen laeckt et / Och, wat maeckt et'*. Hiermee geeft Cuypers duidelijk te kennen dat het hem weinig kon schelen hoe er over hem gedacht werd. ■